

Økumenisk misjonsperspektiv:

KV's misjonskonferanse i Brasil 1996

KJELL NORDSTOKKE

I tiden 24. november – 3. desember 1996 arrangerte Kirkenes Verdensråd (KV) sin siste verdenskonferanse om misjon i dette århundret. Tidsperspektivet – avslutningen av et årtusen og inngangen til et nytt – synes å ha gitt en bestemt undertone til det som skjedde på konferansen. Det trekkes en forbindelse til den første store misjonskonferansen i dette århundret, i Edinburgh i 1910, og det ytres et ønske om å få en tilsvarende betydning ved terskelen til en ny tidsalder.

Stedet synes å ha gitt den andre viktige undertonen til konferansen. Byen Salvador som er hovedstad i den brasilianske delstaten Bahia, lot delegatene møte en utfordrende samtidighet av overdådig rikdom og skrikende fattigdom. I kolonitiden var denne byen et sentrum for importen av slaver fra Afrika og for eksport av verdifulle varer til koloniherrerne i Europa. Fortsatt preges den av etnisk mangfold og av ulike religiøse tradisjoner. Den afro-brasilianske religiøsitet har Salvador som et viktig sentrum. Det er tydelig at møtet med denne byen har satt sitt preg på konferansedeltakerne. I sluttokumentet omtaler de Salvador som «et mikro-kosmos av verdens mangfold når det gjelder kultur og spiritualitet».

Den tredje bestemmende faktor for konferansen var det oppsatte tema: «Called to One Hope – The Gospel in Diverse Cultures». Temaet var valgt med sikte på «å bistå kirkene i forkynnelsen av evangeliet om Jesus Kristus og bidra til deres permanente fornyelse i misjon». Målet var med andre ord å si noe nytt og bærekraftig om

misjonen i forholdet mellom evangelium og kultur, bestemt av det tidsskifte vi er på vei inn i, og utfordret av erfaringene av mangfold og konflikt slik deltakerne selv kunne registrere dem i Salvador.

Maktet så konferansedeltakerne denne krevende oppgaven? Min vurdering er både ja og nei, og jeg skal begrunne dette i det følgende. La meg imidlertid først presisere at min vurdering, slik som alle andres, er subjektiv og at den baserer seg på relativt få kilder, nemlig de offisielle dokumentene fra konferansen. På den annen side er nettopp disse den viktigste formidlingskanal fra konferansen til de kirkene som lot seg representere på den.

At temaet for konferansen er viktig, er det neppe grunn til å stille spørsmålsteget ved. Gjennom hele misjonshistorien har forholdet til den lokale kulturen vært et komplisert tema, delvis ved at misjonen ukritisk har alliert seg med dominerende kulturer og delvis ved at misjonen har legitimert tilsidesettelse og endog utryddelse av tradisjonell lokal kultur. Det er særlig kristne fra Sør som ønsker å reise problemet på denne måten som del av sitt engasjement for å rotfeste kirken i egen kulturell kontekst. Men problemet har også en annen side, nemlig den at forholdet til den lokale kulturen kan bli for tett og ukritisk. De som er opptatt av dette synspunktet vil særlig peke på synkretisme eller religionssammenblanding som en overhengende fare.

I arbeidet med denne problemstillingen ble det organisert fire seksjoner som tok for seg disse undertemaene:

1. Autentisk vitnesbyrd innenfor hver kultur (Authentic witness within each culture);
1. Evangelium og fellesskapsidentitet (Gospel and identity in community);
3. Lokalmenighet i et pluralistisk samfunn (Local congregation in pluralist society);
4. Ett evangelium – mangfoldige uttrykksformer (One Gospel – diverse expressions).

Som ofte før ved slike konferanser, står rapporten fra hver enkelt seksjon i noen grad på egne bein og gjengir primært det som skjedde på møtene i denne seksjonen. Dette gjør ikke dokumentasjonen som helhet særlig lesverdig, delvis fordi det er en god del overlapping mellom seksjonsrapportene med en rekke gjentakelser, men enda mer fordi det savnes en samlet bearbeidelse preget av stringens og tydeliggjort profil. Sluttdokumentet – det såkalte «Conference Message» – svarer heller ikke til dette behovet.

Den som trosser denne barrieren av manglende leservennlighet, vil

likevel finne noen viktige og poengterte utsagn fra konferansen:

Det første og viktigste er konferansens seriøse vilje til å forankre misjonen i vitnesbyrdet om Jesus Kristus. Evangeliet er uløselig knyttet til denne personen og det finnes ikke noe annet evangelium. Det brukes ulike teologiske argumentasjonsrekker for å fundamentere denne posisjonen i relasjon til det kulturelle mangfold. Evangeliet rotfestes i én skjer ved å utfolde treenighetslæren. Da knyttes evangeliet både til skapertanke og pneumatologi på en måte som gjør det mulig å se Gud virksom også der hvor Jesus ikke bekjennes som Herre og Frelser. Men nettopp fordi Treenigheten er et mysterium, forblir det også uforklarlig når og hvordan Gud virker i kulturene. Dokumentene lar være å argumentere bastant på dette punktet, og det er nok et klokt valg.

En annen argumentasjonsrekke knytter til kirkeforståelsen og til dynamikken mellom kontekstualitet og katolisitet. Det betyr at det er noe som er felles for alle kristne og gir dem samme identitet tross ulikheter. Men dette betyr også at denne identiteten ikke kan heves over det kontekstuelle, for det finnes ingen identitet som ikke er forankret i en lokal kultur.

Ingen av disse to måtene å argumentere på er nye, og det ville være en overdrivelse å hevde at Brasilkonferansen her har sørget for vesentlig ny teologisk eller missiologisk innsikt. Men det er utvilsomt av betydning at konferansen så klart har knesatt hvilken teologisk og ekklesiologisk innfallsvinkel det er mest hensiktsmessig å bruke stilt overfor temaet på konferansen og dens tid og sted. Den varsomhet som er brukt for å unngå for vidtrekkende konklusjoner, er også prisverdig.

For det andre vitner dokumentene også om en sober behandling av termene «evangelium» og «kultur». Det gis gode henvisninger om nyanser i bruken av dem, og det refereres til erfaringer og oppfatninger som beriker refleksjonen om hvordan de skal forstås og relateres til hverandre.

Det er særlig viktig for konferansen å hevde at evangeliet ikke må identifiseres med en bestemt kultur. Enhver kultur kan «inkarnere» evangeliet og gi det en autentisk skikkelse. Dette begrunnes delvis med forståelsen av at også kulturene er en del av skaperverket og dermed gitt Skaperens kvalitetsstempel. Men det henvises også til den «pre-evangelisering» som Gud selv lar skje før evangeliet blir forkynt og som kommer til uttrykk i folks religiøsitet, forestillingsverden og livsstil. Særlig afrikanske kristne vitner om gjenkjennelse i egen religiøsitet og kultur når evangeliet blir forkynt for dem.

Ved å sette et prinsipielt likeverdighetsstempel på alle kulturer blir

det umulig å gi forrang til en bestemt kultur og dens bestemte kristendomsform. I rapportene henvises det gjentatte ganger til såre punkt i misjonshistorien og gir dem en undertone av at den vesterlandske misjonsbevegelsen hovedsaklig var maktarrogant og kulturødende. Dette gjentas så entonig at det kan virke besvergende. Og det etterlater et spørsmål om hvilken funksjon det har i forhold til vår tids misjonsvirkelighet og utfordringer.

Dernest oppstår et problem dersom alle kulturer er like. For i virkeligheten viser det seg at noen kulturer er «likere» enn de andre. Dette erkjennes også av konferansedeltakerne som har mest sympati for kulturen til urbefolkningsgrupper og marginaliserte folkeslag, men har større motvilje mot kulturen i verdens vestlige maktsentra. Hvordan skal en begrunne en slik vurdering? Igjen kan en konstatere to argumentasjonsrekker. For det første en teologisk som knytter til syndens realitet, også i kulturene. Kulturen er dermed tvetydig, den gir ikke alltid plass for Skaperens kvaliteter, men kan også institusjonalisere urett og ondskap. Dermed er vi over i den andre argumentasjonsrekken, og nå får begrunnelsen et annet tyngdepunkt, nemlig på det sosiale og etiske plan. Ut fra dette konseptet er den kultur god som lar folk ha det godt.

Denne nyanseringen fører ikke til at det gis slipp på tanken om at alle kulturer likevel kan «inkarnere» evangeliet. Poenget blir dermed å «transformere» kulturen slik at kvalitetene i evangeliet kan komme til syne. På denne måte tilkjennes evangeliet en rensende og opplysende funksjon i kulturen.

Oppfatningen av at noen kulturer likevel blir satt foran andre, forblir likevel problematisk. På den ene side kan en si at Brasilkonferansen har gitt nye og viktige bidrag til analysen av dette dilemmaet, men jeg har vanskelig for å se at den har gitt et originalt eller bedre svar på spørsmålet om hva dette konkret betyr for misjonen som praksis. Det er også sider ved dilemmaet som ikke er viet særlig oppmerksomhet. Jeg vil nevne to slike:

At sosiale og etiske indikasjoner nærmest gis enerolle i vurderingen av kulturene, innebærer et fundamentalt teologisk problem: Kan etikken løses fra troen? Er det likegyldig for misjonen hvilke bilder menneskene har av Gud, mennesket og verden så lenge de handler etisk forsvarlig? Dette spørsmålet er langt mer komplisert enn at det kan besvares med et enkelt ja eller nei. Men ved å overse det, kan en få en Kardemommeby-teologi som går ut på å være snill og grei og ikke plage andre. En slik teologi ville innebære en tilsidesettelse av første ledd i kjærlighetsbudet og av lovens første tavle.

Det ville være overilet å hevde at dokumentene fra Brasil-konfe-

ransen formidler en slik posisjon. Men det er vanskelig å finne en gjennomtenkt holdning til dette problemet i dokumentene. I én sammenheng tales det om mangfold «i verdensanskuelse, livsstil og religiøs praksis». Men når grensene andre steder settes for dette mangfoldet, skjer det utelukkende på det etiske og sosiale området. I andre sammenhenger tales det om nødvendigheten av å styrke menighetene gjennom en spiritualitet om kan dyktiggjøre dem til å møte dagens utfordringer. Men det sies lite om hvilke kjennetegn en slik spiritualitet skal ha.

Et annet problem er knyttet til forholdet mellom det eksklusive og det inklusive i evangeliet og om dette gir kirken eksklusive kjennetegn. En hovedårsak til at dette problemet er komplisert, er det tyngdepunkt konferansen med rette ønsker å plassere i Sør og de erfaringer kristne fra denne del av verden har. Enten konteksten gjelder kulturelt og religiøst mangfold som i Asia, kolonialisme og rasisme som i Afrika eller utbytting og marginalisering som i Latinamerika blir det like vanskelig å tale om den kristne kirke i absolutte og eksklusive termer. Erfaringen har gitt en konsekvent aversjon mot alt som smaker av kirkelig triumfalisme. Men betyr dette at kirken må likestilles med andre religiøse institusjoner og at den i ytterste konsekvens er unnværlig?

Dette dilemmaet blir ekstra tydelig i drøftingen av synkretisme. Det kan sies mye positivt om den nøkternhet som finnes i dokumentene på dette punktet. Framfor alt kan utsagnene tjene som veiviser for fortsatt samtale der hvor det er behov for enda større klarhet enn det som det i denne omgang var mulig å komme fram til.

Men jeg forstår at Salvador ikke var byen for autoritativ tydelighet på dette punktet. På dette sted hvor kristendommen gjennom århundrer gav religiøs legitimasjon til slaveriet i all dets brutalitet ved å vise til kirken som eksklusiv frelsesanstalt, er det umulig å forestille seg en lydhørhet for tanken om at de hvites religion fortsatt skal forkynnes som den eneste sanne. I Brasil har bevisstheten om negrenes og indianernes lidelseshistorie paralyisert denne typen teologisk refleksjon. I stedet har teologer og kirkeledere sett det som sin oppgave å bidra til en restituering av stedegen religion. Særlig har dette skjedd i den katolske kirke. Her har indianermisjonen fått som det primære mål å forsvare indianernes rett til å være indianere, i pakt med egen kultur og religiøsitet.

Det er i denne sammenhengen at termen «makro-økumenikk» er lansert i brasiliansk kirkeliv. Det kom i fokus for første gang under en større konferanse for basismenigheter i 1993 da representanter for afro-brasiliansk religiøsitet (en religiøsitet som bl.a. går under navnet

candomblé og umbanda) deltok, og det ble strid om de skulle forrette under avslutningsgudstjenesten sammen med de andre økumeniske representantene. Den katolske biskopen som hadde hovedansvar for gudstjenesten, tillot ikke dette, men både de afro-brasilianske representantene og andre oppfattet dette som en gjentagelse av tidligere tiders urett.

Ved å utvide økumenikk-begrepet til grupper utenfor den tradisjonelle kirke vil en markere andre kriterier for tilhørighet enn de tradisjonelle dogmatiske. De sosiale, etiske og kulturelle kriteriene blir de mest avgjørende. Folkelige bevegelser og organisasjoner for urbefolkningsgrupper blir viktigere for det økumeniske arbeidet enn de tradisjonelle kirkesamfunn. Dette synspunktet hevdes med styrke av Julio de Santa Ana, tidligere ansatt i KV, de seneste årene bosatt i Brasil. Allerede i 1987 gav han ut en kjent bok om økumenikk og frigjøringsteologi hvor han går inn for en makro-økumenisk praksis.

I dokumentene fra Brasil-konferansen finnes det ikke noe som tyder på at termen makro-økumenikk offisielt var satt på dagsordenen. Men mellom linjene finnes denne konteksten som delegatene ikke fant det riktig å sette endelige ord på. Kanskje var det den klokke beslutning som ble tatt på møtet.

En brasiliansk kollega med masse erfaring fra makro-økumeniske arenaer har fortalt om hvilke problemer han har med å få de enkelte teologiske trådene til å henge sammen innenfor denne sammenhengen. «Kirken har i 500 år krevd de andres taushet, nå kan den trenge å tie på enkelte punkt i noen år», er hans konklusjon. Han selv er bibelteolog, og han ser sitt arbeid som samtalepartner omkring de bibelske tekstene som en viktig vei til en ny dialog og til nye former for fellesskap.

Det er noe av den samme holdningen vi finner i budskapet fra konferansen. «Vi gråt botstårer ved Tåresteinen», sier de etter sitt møte med stedet hvor slavene ble tatt i land etter ferden over havet. Nå er det ikke helt forståelig hvordan det kan gjøres bot for tidligere tiders urett, og heller ikke hvordan kirkelige delegater fra alle verdens land kan bære slavehandlers og koloniherrers skyldbyrde. Det kan føre til en generalisering og åndeliggjøring av ansvar og forsoningsarbeid som ikke er problemløs. Men tårene har likevel sin symbolske kraft, på samme måte som lydhørheten overfor vår tids beretninger om overgrep har det.

Men hvordan komme videre fra symbolene og markeringen til en forsoningspraksis som kan virke lindring, helbredelse og gjenoppbygging av gode mellommenneskelige relasjoner? På dette punktet kunne kirkens diakonale virke vært nevnt, særlig den internasjonale

diakoni og de ulike former den tar. Det kunne også vært reflektert troverdig over relasjonen mellom misjon og diakoni, mellom sendelse og tjeneste. Det kunne faktisk vært en innfallsport til en ny besinnelse på forholdet mellom det eksklusive og det inkluderende i kristentroen. Til sist kunne dette gitt en spennende ramme for å tale om håpet – det ene håpet evangeliet taler om.

På dette punktet er dokumentet en skuffelse. Det er få, om ingen referanser til diakonien. I stedet gis vi en tradisjonell og moteriktig beskrivelse av all mulig elendighet i verdenssamfunnet. Selvsagt er det riktig og alvorlig alt som skrives både om globaliseringen og om den ødende effekt som nyliberalismens medisin har for de svakest stilte i verdenssamfunnet. Men samtidig er det igjen noe besværgende over framstillingen; Verdensbanken og Det internasjonale pengefond behøver bare å nevnes for at forsamlingen vet hvilken ondskap som dermed omtales. Slik besværgelse var grei på 70-tallet og langt inn på 80-tallet. Mot slutten av 90-tallet er det viktigere å samle oppmerksomheten om hva som er uomgjengelige spørsmål enn hva som er de enkle og sikre svar. Den voksende fattigdommen er et slikt spørsmål, og den lar seg ikke fordrive ved sikre og besværgende svar.

På ett punkt er Brasil-konferansen derimot helt klar: Misjon og økumenikk hører sammen. Derfor avvises alle former for proselyttakeri. I dette høres en protest mot kjappe evangeliseringsframstøt i områder preget av sosiale endringsprosesser og hvor de tradisjonelle kirkene ikke klarer å matche virksomheten til velstående vesterlandske misjonærer.

Videre tales det varmt om økumenisk samarbeid over kirke- og landegrensene. Men ikke alle former for samarbeid anbefales. Litt satt på spissen anbefales den typen samarbeid som har etablert et godt forhold til Kirkenes Verdensråd, mens det pekes på mulige hindringer som kan oppstå når det gjelder andre former for partnerskap, og det er ikke vanskelig å gjette at det tenkes spesielt på tradisjonell misjonsvirksomhet. KV har helt klart hatt en viktig rolle når det gjelder å målbære et oppbrudd fra en paternalistisk og ensidig nord-sørrettet misjonsforståelse. Men er situasjonen like unyansert nå som da denne kritikken ble reist på 70-tallet? Det er skuffende at dokumentet på dette punkt er så forutsigbart, og at det ikke bringer noe vesentlig nytt når det gjelder forståelsen av misjonens organisering i forhold til de utfordringer den står overfor.

Historien har vel vist at misjonen ikke er tjent med at alt gjøres til misjon, og at alle har et like stort ansvar for misjonen. Rent teologisk kan en slik tanke virke forlokkende, men på det praktiske plan er den samme tanken oppløsende dersom den ikke knytter til seg en

forståelse av sammenhengen mellom identitet og struktur. Det som ikke tar konkret skikkelse, har heller ikke liv.

Det er vel nå snart tid for et nytt blikk på hvordan misjonen konkret tar skikkelse. Skulle konferansen i Brasil gå inn i en rolle som kan ligne på den Edinburgh-konferansen fikk for vårt århundre – på godt og vondt – ville det kreve mer mot og tydelighet i talen om misjonen som faktisk praksis, og om hvilke aktører det da er tale om.

Oppsummerende blir det min oppfatning at det er relativt lite i dokumentene fra Brasil-konferansen som tyder på at den blir stående som en merkestein i misjonshistorien. Det samme gjelder vel de fleste økumeniske konferanser; etter hvert synes de primært å ha betydning som begivenhet for deltakerne og mindre som kilde til nytenkning og praktisk reorientering for kirkene som lar seg representere på slike konferanser. Dypset sett er denne situasjonen, dersom den er beskrevet rett, et memento til ettertanke for den økumeniske bevegelse og dens rolle i kirkenes tro og liv.

Kjell Nordstokke, f. 1946, cand theol. MF 1973, dr. theol 1991. Misjonær i Brasil (NMS) 1974–81 og 1993–95 (Misjonsalliansen), Kirkens U-landsinformasjon 1982–85, NAVF-stipendiat (TF) 1986–90, Studierektor ved Diakonhjemmets høgskolesenter 1990, høgskolerektor 1996.

The WCC conference on mission in Brazil 1996

The Salvador conference was marked by the context of religious pluralism and social injustice. According to the author, it has given a sober contribution to the understanding of the relation between gospel and culture, but it has failed to give clear guidelines in dealing with syncretism as a burning missiological issue. The article concludes that the conference hardly will reach the ambition, like the Edinburgh conference, to be the important starting point for mission in a new century – or millenium. To prove its importance to the churches the ecumenical movement is challenged to deal with the concrete missionary structures within the churches – in a more direct and practical way.